

УДК 351.82:338(076.6)
JEL O18, R10

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКОЛОГІЯ ЯК НАПРЯМ ДОСЛІДЖЕНЬ В ЕКОНОМІЧНІЙ РЕГІОНАЛІСТИЦІ

**В.І. Варцаба, завідувача кафедрою фінансів і банківської справи.
Ужгородський національний університет**

© Варцаба В.І., 2017.

Стаття отримана редакцією 16.12.2017 р.

Вступ. Регіоналістика є молодого наукою, активний розвиток якої розпочався із середини ХХ століття. Її предметне поле утворюють дослідження й вимір соціальних, економічних, гуманітарних, екологічних, демографічних, політичних, соціокультурних та етнографічних явищ і процесів, що відбуваються у регіоні, вивчення їхніх особливостей та можливостей впливу держави й регіонального менеджменту на перебіг цих процесів та міру позитивності їхніх результатів. Саме тому дослідження в регіоналістиці не можуть проводитися взагалі. Адже розмаїття процесів, що перебігають у регіоні, зумовили численність об'єктів дослідження в регіоналістиці й, відповідно комплексність і складну структуру регіональної науки, в якій певна відособленість кожного процесу (або групи одноманітних процесів) утворює конкретний об'єкт дослідження.

Особливістю регіоналістики як науки є використання як об'єктів дослідження об'єктів інших наук та їхній розгляд у просторовому вимірі. Так, одним з об'єктів дослідження в регіоналістиці виступає регіональна економіка, в котрій вивчаються економічні й соціальні проблеми у контексті просторового розміщення та структурування продуктивних сил і їхнього впливу на комфортність проживання в регіоні. Саме тому економічна регіоналістика (об'єкт дослідження – регіональна економіка) сьогодні розглядається як один з головних напрямів регіоналістики, дослідження за яким, незважаючи на виразний міждисциплінарний характер та міцні зв'язки з іншими науками, має свої не менш виразні особливості.

Предметне поле економічної регіоналістики становлять ідентифікація, вивчення та розв'язання проблем безпечного соціально-економічного розвитку регіону, міжрегіональної взаємодії, взаємин регіонального менеджменту з державними органами управління й власниками бізнесу, аналіз соціально-економічних процесів у регіоні та їхнього результату – соціально-економічного становища регіону, а також аналіз впливу процесів різноманітного характеру в регіоні та їхніх результатів на економіку й соціальну сферу держави в цілому.

В економічній регіоналістиці дослідження виконуються за численними напрямками. За кожним з них розглядаються численні процеси та субпроцеси, що відбуваються в регіональній економіці, можливість впливу на них держави й регіонального менеджменту для досягнення прийнятних для регіону результатів. Кожний з напрямів економічної регіоналістики вивчений різною мірою: за одними напрямками вже існують системні результати, тоді як за іншими дослідження ще тільки розпочинаються. Тому має сенс проаналізувати деякі з нових напрямів дослідження в економічній регіоналістиці.

Метою статті є аналіз особливостей економічної безпекології мезорівня як напрямку досліджень в економічній регіоналістиці.

Основний матеріал і результати. Одним з нових напрямів в економічній науці сьогодні виступає економічна безпекологія – комплекс взаємопов'язаних ідей, внутрішньо диференційована, але цілісна система знань щодо природи, оцінювання та забезпечення економічної безпеки (держави, регіону, суб'єкта господарювання), в якій одні елементи залежать від інших, а початковий базис становить сукупність тверджень, понять і категорій, визначених за певними методологічними принципами та правилами [4].

Економічна безпекологія за своєю будовою є ієрархічною наукою, в котрій знання щодо природи економічної безпеки, її оцінювання й забезпечення розташовуються за рівнями економічної системи – держава, регіон, суб'єкт господарювання (відповідно, макро-, мезо- та мікрорівні).

В економічній безпекології макро- й мікрорівня сьогодні вже є достатньо вагомі результати, тоді як дослідження в економічній безпекології мезорівня поки ще не принесли системних

результатів, незважаючи на її значення для регіонального управління. У цьому контексті справедливим є твердження, що надано у роботі [6]: економічна безпека регіонів на сучасному етапі набуває все більшого значення, оскільки державі із центру стає важче розв'язувати різного роду локальні проблеми, доходити до кожної людини. Тому в розвинених країнах центр передає все більше повноважень на місця, сприяє розвитку самоврядування, самостійному розв'язанню економічних і соціальних проблем мікрорівня. Досвід цих країн засвідчує позитивні результати такого поділу влади, бо місцеві органи самоврядування швидше досягають визначених цілей, повніше враховують особливості регіону, ефективніше використовують природні ресурси.

Об'єкт дослідження в економічній безпекології мезорівня багато у чому є тим же самим, що і в економічній безпекології в цілому – економічна безпека (держави, регіону, суб'єкта господарювання). Але поряд із цим об'єкт дослідження в економічній безпекології мезорівня має доволі суттєві відмінності, які в цілому зводяться до такого.

Завдяки дії принципу диференціації економічна безпекологія мезорівня є змістово неоднорідною, адже в ній досліджується не лише економічна безпека регіону, а й соціальна та соціально-економічна безпека регіону. Причому кожний з видів безпеки при всій їхній тісній взаємозалежності й взаємопов'язаності має обґрунтоване право на самостійне дослідження, а звідси – і свої підходи до вивчення, оцінювання та забезпечення.

В економічній безпекології мезорівня згадані види безпеки досліджуються на субнаціональному (тобто внутрішньодержавному) рівні, що передбачає підвищену увагу до ролі держави у забезпеченні економічної або соціально-економічної безпеки регіону, обов'язкове врахування державних інституцій при такому забезпеченні.

В економічній безпекології мезорівня при проведенні досліджень необхідно визначити, що є регіоном, тобто територіальним фрагментом, котрий виділено за певною ознакою (адміністративний поділ, економічні регіони тощо).

Названі особливості економічної безпекології мезорівня багато у чому визначають її предмет, який є багатоаспектним. До основних аспектів предмета економічної безпекології мезорівня слід віднести:

вертикальний аспект: економічні відносини між регіоном і державою з приводу забезпечення економічної чи соціально-економічної безпеки регіону (адже саме економічна або соціально-економічна безпека регіонів багато у чому слугує запорукою забезпечення економічної чи соціально-економічної безпеки держави);

горизонтальний аспект: економічні відносини між окремим суб'єктами в регіоні (органи регіонального менеджменту, місцевого самоврядування, суб'єкти підприємницької діяльності, фінансові установи тощо), спрямовані на підвищення або підтримування рівня економічної чи соціально-економічної безпеки регіону.

Об'єктами дослідження в економічній безпекології мезорівня найчастіше виступають економічна, фінансово-економічна, соціальна безпека регіону, дещо рідше – соціально-економічна, продовольча, демографічна безпека регіону. Множинність видів безпеки в економічній безпекології мезорівня пояснюється багатогранністю регіону як об'єкта регіоналістики та наявністю різнохарактерних процесів, що відбуваються в регіоні. Причому ці процеси перебігають не автономно, а в тісному взаємозв'язку й перетинанні, одночасно впливають один на одного і випробовують вплив інших процесів.

Переважну більшість сучасних публікацій з економічної безпекології мезорівня присвячено саме економічній безпеці регіону. Антошкін В.К. пояснив це тим, що саме економіка формує багатство регіону від сукупності створених і накопичених працею регіонального суспільства матеріальних та духовних благ, а її стан фактично визначає економічну незалежність регіону у формуванні й розвитку продуктивних сил, техніко-економічних відносин, власності, господарського механізму [1].

У більшості публікацій з економічної безпеки регіону переважно йдеться про зміст цього поняття, наявні намагання з метою ретельнішого вивчення структурувати економічну безпеку регіону як складне комплексне явище (зазвичай до її складових відносять практично всі види безпеки, що зустрічаються в економічній регіоналістиці, наприклад, [5]).

Проте з наявних публікацій складно отримати уявлення про домінуючі напрями дослідження економічної безпеки регіону. А саме результати таких досліджень слугують вагомою підставою визначення напрямів, шляхів, способів, механізмів, моделей тощо забезпечення економічної безпеки регіону. Так, практично упускаються з виду такі напрями дослідження:

потенціал регіону, його вимір, оцінювання використання та відтворення, у тому числі й у забезпеченні економічної або соціально-економічної безпеки регіону;

інвестиційна привабливість регіонів (визначається за оцінками інвестиційного клімату в регіоні) як вагомий чинник їхньої економічної чи соціально-економічної безпеки;

регіональна бюджетно-фінансова політика, спрямована на подальше посилення децентралізації, розширення прав регіонів щодо її формування та реалізації (наприклад, складання вільного регіонального фінансового балансу, формування спеціальних фондів тощо);

розвиток ринкової інфраструктури в регіоні (наприклад, створення регіональних банків тощо);

правова база, яка регламентує компетенції (права, обов'язки та відповідальність регіонів) і має попередити або зробити неможливими конфліктні ситуації між центром та регіонами (у тому числі й щодо економічної політики регіону).

Такі напрями дослідження слід розглядати як актуальні:

якщо визнати, що економічна безпека регіону забезпечується шляхом розроблення та реалізації власної економічної політики, пріоритетами котрої є пріоритети держави в економіці й забезпеченні економічної безпеки національної економіки на підставі такого розподілу функцій між централізованою державною владою та регіональним управлінням, що сприятиме децентралізації економічних відносин у країні;

тому що вони відповідають концептам Державної регіональної економічної політики, яка охоплює численні аспекти (економічний, соціальний, демографічний, екологічний, поселенський і науково-технічний).

Проте, незважаючи на значну увагу до економічної безпеки регіону, більш раціональним об'єктом в економічній безпекології мезорівня слід вважати соціально-економічну безпеку регіону. На користь цього твердження доцільно навести такі аргументи:

метою регіонального управління є підвищення життєвого рівня населення, поліпшення якості життя в регіоні за рахунок повнішого та ефективного використання потенціалу регіону, розроблення й використання принципово нових підходів до розвитку продуктивних сил, докорінного поліпшення екологічної обстановки [1];

у цьому контексті в економічній регіоналістиці не можна обмежуватися лише економічною безпекою, яка переважно стосується використання потенціалу регіону, його продуктивних сил та ресурсів. Необхідно рівноцінну увагу приділяти соціальній складовій;

ринково орієнтована регіональна економіка не завжди забезпечує зростання добробуту всіх прошарків населення в умовах економічної сталості через прагнення бізнесу до максимізації прибутку. Тому неминучими слід визнати породжувані ринковою економікою безробіття, соціальні проблеми, розорення власників малого бізнесу й індивідуальних підприємців і відповідно доцільність спільного розгляду у єдності та взаємодоповненні двох взаємопов'язаних субкатегорій «економічна безпека регіону» й «соціальна безпека регіону» [1];

субкатегорія «економічна безпека регіону» найбільш важлива у забезпеченні національних інтересів країни [2, с. 16 – 17], тоді як субкатегорія «соціальна безпека регіону» – у дотриманні регіональних інтересів країни.

Проте вивчення соціально-економічної безпеки регіону передбачає не лише встановлення її природи, змісту та інструментарію забезпечення, а й дослідження таких пов'язаних напрямів, які визначено виходячи з наданих аргументів щодо доцільності визнання соціально-економічної безпеки регіону об'єктом дослідження:

підтримання життєво важливих для регіону (не лише для регіональної влади, а й населення) підприємств та об'єктів інфраструктури;

забезпечення умов для нормальної життєдіяльності населення;

підтримування переважного розвитку найбільш прибуткових і перспективних на цей період підприємств, а також підприємств, котрі мають довгострокові економічні переваги в загальній системі територіального поділу праці;

розвиток регіональної інфраструктури [6].

У дослідженнях, що мають проводитися в межах економічної безпекології мезорівня, необхідно враховувати дуже значний вплив держави, який є набагато більшим, ніж вплив держави на економічну безпеку суб'єкта господарювання. В останньому випадку держава лише визначає «правила гри» економічних агентів, тоді як у забезпеченні економічної безпеки регіону вона відіграє чи не найголовнішу роль. Причина такої залежності вбачається у наявності (хоча і не завжди

очевидній) суперечностей державної регіональної економічної політики та економічної політики регіонів (про це згадують дослідники економічної регіоналістики [3, 7].

Суперечності державної регіональної економічної політики й економічної політики регіонів виникають тому, що регіон може мати свої пріоритетні напрями розвитку, які можуть не збігатися з державними, і тоді економічна політика регіонів не завжди відповідає політиці держави (причому йдеться про причини суто економічного характеру). Такі суперечності можуть негативно позначитися на економічній і тим більш на соціально-економічній безпеці регіону, адже держава у регіональній економічній політиці навряд чи поступиться економічній політиці регіону (навіть регіонів). Але будь-який регіон навряд чи без участі держави може повною мірою забезпечити свою економічну або соціально-економічну безпеку.

Вирішення суперечностей державної регіональної економічної політики та економічної політики регіонів (з'ясування природи, рушійних сил, способів розв'язання тощо) слід визнати ще одним новим напрямом досліджень в економічній регіоналістиці, котрий достатньо тісно пов'язаний з економічною та соціально-економічною безпекою регіону.

Розв'язання зазначеної проблеми бачиться у формуванні на системній основі регіонального комплексу, який має посилити економічну самостійність регіону на підставі використання територіальних ресурсів, розширення прав регіону у створенні умов для ведення бізнесу, поширення участі регіонів у міжнародному поділі праці на підставі природних, історичних та організаційно-економічних передумов (ідеться про форми міжнародного співробітництва, основою котрих виступає свререгіональна модель співпраці, яка доповнює державні контакти й найповнішою мірою враховує специфіку регіонів, розділених державними кордонами).

Висновки. Регіоналістика є мультилатеральною науковою системою, одним з напрямів котрої є економічна регіоналістика. У свою чергу в економічній регіоналістиці дослідження проводяться за кількома напрямками, кількість яких постійно поповнюється завдяки появі нових фактів, тенденцій, закономірностей тощо, котрі потребують пояснення та вивчення. Одним з нових напрямів економічної регіоналістики є економічна безпекологія мезорівня – наукова система знань про природу й способи забезпечення економічної та соціально-економічної безпеки регіону. Особливістю економічної безпекології мезорівня є тісний взаємозв'язок з іншими напрямками не лише економічної регіоналістики, а й регіоналістики в цілому, що підвищує складність досліджень та розширює їхнє предметне поле.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антошкін В. К. Сутність соціально-економічної безпеки регіонів та її зв'язок з національною безпекою держави / В.К. Антошкін // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2014. № 3 (27). – С. 17–23.
2. Власюк О. С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання / О. С. Власюк. – К. : ДННУ «Академія фінансового управління», 2011. – 474 с.
3. Економічна політика : [навч. посіб.] / О. О. Беляєв (кер. кол. авт.), А. С. Бебело, М. І. Диба та ін. – К. : КНЕУ, 2004. – 287 с.
4. Козаченко Г. В. Основні проблемні області в економічній безпекології / Г. В. Козаченко // Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: матеріали III Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнародною участю 1 грудня 2016 р. – 10 січня 2017 р. – Полтава : ПолтНТУ, 2017. – С. 4 – 8.
5. Криленко В. І. Економічна безпека регіону як складова забезпечення національної економічної безпеки [Електронний ресурс] / В.І. Криленко // Ефективна економіка. – 2013. – № 2. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1779>
6. Носова О. В. Моделі економічної безпеки регіону / О. В. Носова, О. С. Маковоз // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2011. – № 4. – С. 36–45.
7. Третяк Г. С. Державне регулювання економіки та економічна політика: [навч. посіб.] / Г. С. Третяк, К. М. Бліщук. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 128 с.

УДК 351.82:338(076.6)

Варцаба Віра Іванівна, завідувач кафедри фінансів і банківської справи. Ужгородський національний університет. **Економічна безпекологія як напрям досліджень в економічній регіоналістиці.** Показано, що одним з нових напрямів економічної регіоналістики є економічна безпекологія. Представлено об'єкт дослідження в економічній безпекології цього рівня,

проаналізовано його суттєві відмінності, які визначають предмет економічної безпекології мезорівня. Розглянуто основні аспекти предмета економічної безпекології мезорівня. Визначено домінантні напрями дослідження економічної безпеки регіону. Показано, що більш раціональним об'єктом в економічній безпекології мезорівня слід вважати соціально-економічну безпеку регіону. З'ясовано, що вивчення соціально-економічної безпеки регіону передбачає не лише встановлення її природи, змісту та інструментарію забезпечення, а й дослідження низки наданих напрямів.

Ключові слова: регіоналістика, регіон, економічна безпека, соціально-економічна безпека, об'єкт, предмет, дослідження, домінантні напрями.

UDC 351.82:338(076.6)

Vira Vartsaba, Head of Finance and Banking Department. Uzhhorod National University.

Economical security studies as direction of research in economic regional studies. Economical security studies are considered as one of new directions in economic regional studies. There is object of research in economical security studies of meso-level considered in the article. Its differences that define subject of economical security studies at the meso-level are analyzed. Main aspects of subject of economical security studies at meso-level are considered. Dominant directions of research of economic security of the region are defined. It is shown that social-economical security of the region is more rational object in economic security studies at meso-level. It is considered that research of social-economical security of the region demands not only defining its nature, content and tools, but research of complex of suggested directions.

Keywords: regional studies, economic security, social-economic security, object, subject, research, dominant directions.

УДК 351.82:338(076.6)

Варцаба Вера Ивановна, заведующая кафедрой финансов и банковского дела. Ужгородский национальный университет. **Наука об экономической безопасности как направление исследований в экономической регионалистике.**

Показано, что одним из новых направлений экономической регионалистики является наука об экономической безопасности. Представлен объект исследования в науке об экономической безопасности этого уровня, проанализированы его существенные отличия, определяющие предмет науки об экономической безопасности мезоуровня. Рассмотрены основные аспекты предмета науки об экономической безопасности мезоуровня. Определены доминантные направления исследования экономической безопасности региона. Показано, что более рациональным объектом в науке об экономической безопасности мезоуровня следует считать социально-экономическую безопасность региона. Выяснено, что изучение социально-экономической безопасности региона предусматривает не только установление ее природы, содержания и инструментария обеспечения, но и исследование ряда представленных направлений.

Ключевые слова: регионалистика, регион, экономическая безопасность, социально-экономическая безопасность, объект, предмет, исследования, доминантные направления.